

ЛОКТЄВ

Вадим Михайлович — академік НАН України, голова Головної редакційної колегії Великої української енциклопедії

КИРИДОН

Алла Миколаївна — доктор історичних наук, директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»

ПРО ХІД ПІДГОТОВКИ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Стенограма співдоповіді на засіданні Президії НАН України 18 листопада 2015 року

У співдоповіді порушено важливі питання, пов'язані з реалізацією фундаментального видавничого проекту — підготовки і видання багатомної Великої української енциклопедії. Цей проект має надзвичайно велике як наукове, так і суспільне значення.

Виступ академіка НАН України В.М. Локтева

Шановні колеги, шановні гості!

Питання підготовки Великої української енциклопедії (ВУЕ), до випуску якої Національна академія наук України залучена двома Указами Президента України (від 02.01.2013 № 1/2013 і від 12.01.2015 № 7/2015), вже не вперше обговорюється на засіданні Президії НАН України. Востаннє це було майже рік тому, після виходу другого Указу, в якому серед іншого зафіксовано кількість томів і термін виходу останнього з них — 2026 р.

Нагадаю, що створення ВУЕ як матеріального продукту покладено на Державну наукову установу «Енциклопедичне видавництво», коріння якої, по суті, йде від Української радянської енциклопедії, і зараз вона адміністративно підпорядкована Державному комітету телебачення і радіомовлення України. На Академію покладено, образно кажучи, духовну складову проекту, що зветься науково-методичним супроводом, проте однозначного трактування цього процесу немає, й інколи його тлумачать по-різному.

На мою думку, основним завданням науково-методичного супроводу є контроль за якістю матеріалів та їх відповідністю конкретним гаслам і сучасним науковим знанням у всій їх повноті та об'єктивності. Другий важливий аспект участі академічних установ — цілеспрямоване сприяння залученню до написання статей нашого «золотого фонду» — найбільш кваліфікованих фахівців у певних галузях науки, з чим, на жаль, не все так гладко виходить. Звичайно, фахівці високого рівня працюють і в галузевих академіях наук, і в університетах, але

переважна їх більшість з якнайширшого кола питань сконцентрована все ж у НАН України. Тому можна стверджувати, що роль Національної академії є якщо не визначальною, то надзвичайно великою.

Чому ж питання щодо підготовки ВУЕ знову розглядається на засіданні Президії НАН України? Гадаю, є кілька причин. По-перше, це велика відповідальність, покладена на Академію, її керівництво та Головну редакційну колегію. По-друге, зараз розпочалася копітка поточна робота; докладніше про неї та про відповідні проблеми ще йтиметься далі. Нарешті, по-третє, у складі Редакційної колегії та особливо в керівництві Енциклопедичного видавництва сталися помітні зміни, про що я і маю доповісти.

Якщо склад Головної редакційної колегії Великої української енциклопедії змінився частково внаслідок перевиборів, що відбулися в НАН України навесні 2015 р., то зміни у керівництві Енциклопедичного видавництва можна назвати тотальними. Попередній директор, професор Юрій Іванович Шаповал, несподівано, принаймні для мене, пішов у відставку, його заступник, Володимир Володимирович Кривошея, пішов з життя, а вчений секретар, Світлана Набок, яка концентрувала на собі практично всю поточну роботу, звільнилася, побажавши приділити більше уваги науковим дослідженням. Нині директорську посаду обіймає доктор історичних наук, професор Алла Миколаївна Киридон, посаду заступника — доктор історичних наук, професор Олена Миколаївна Любовець, а посаду вченого секретаря — кандидат історичних наук Олег Миколайович Березовський. Усі вони з великим бажанням долучилися до роботи.

Одночасно Алла Миколаївна Киридон є заступником головного редактора Великої української енциклопедії. Ще одним заступником люб'язно погодився стати Пилип Іларіонович Андон, оскільки підготовка електронної версії ВУЕ, а також створення необхідної інфраструктури користування ресурсом стало одним із найголовніших завдань серед тих, що стоять на сьогодні перед колективом Видавництва та Редакційною колегією.

Тиждень тому в цій залі відбулося перше засідання оновленого складу Редакційної колегії ВУЕ, на якому ми обмінялися думками щодо поточного стану справ і прийняли деякі робочі документи. Проте слід зазначити, що на засідання редколегії прийшли менше половини її членів. Щиро дякуючи тим, хто був присутній, і розуміючи проблеми іногородніх, хочу підкреслити, що така низька явка, на мій погляд, так чи інакше відображує ставлення до справи в цілому.

Мушу зізнатися, що попри об'єктивні причини — мізерне, як для такого статусного проєкту, фінансування, проблеми з приміщенням, борги, які не дозволяють переведення Енциклопедичного видавництва до НАН України, що могло б сприяти підвищенню рівня підготовки ВУЕ, — є також і суб'єктивні академічні проблеми. Передусім я маю на увазі відсутність договірної або будь-якого іншого механізму взаємодії чи, краще сказати, форми безпосереднього зв'язку між тими, хто здійснює виробництво ВУЕ, і авторами статей, тобто переважно академічною спільнотою. Тут час від часу виникають певні «гарячі точки», оскільки правила, за якими має відбуватися така співпраця, не сформульовано. Хоча при кожному відділенні наук НАН України, при кожній галузевій академії створено спеціальні групи, їх роботу не можна визнати оптимальною і належним чином впорядкованою. Без сумніву, в тому, що питання замовлення статей та їх проходження від написання до прийняття все ще не врегульоване, є недогляд насамперед з мого боку. Це питання розглядалося на засіданні редколегії, висловлювалися різні думки, але остаточної відповіді, як його вирішити, поки що немає.

Оскільки більшість зазначених проблем так чи інакше пов'язані з фінансуванням, у проєкті Постанови Президії НАН України пропонується пункт щодо дозволу співробітникам академічних установ включати до річних робочих планів та звітів підготовку статей для Енциклопедії.

Дякую за увагу.

Виступ А.М. Киридон

Шановне високоповажне зібрання!

Уже вчетверте на засіданнях Президії НАН України заслуховується питання підготовки Великої української енциклопедії. Лейтмотивом мого виступу є думка, що підготовка Великої української енциклопедії має розглядатися насамперед як проект державної ваги. Саме на таких засадах слід підходити до вирішення всіх питань, пов'язаних з виконанням цього вкрай важливого проекту.

У 2013 р. на Державну наукову установу «Енциклопедичне видавництво» було покладено завдання із забезпечення підготовки ВУЕ. Що ж вдалося зробити за цей час? І багато, і, водночас, мало.

По-перше, було підготовлено Словник. Його базовий варіант обсягом 40 тис. гасел нам люб'язно передав Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. У процесі роботи Словник на всі томи енциклопедії було значно розширено, і на сьогодні він містить більш як 70 тис. гасел.

По-друге, як уже зазначалося, було видано два Укази Президента України щодо підготовки ВУЕ. Спочатку в них акцент було зроблено на створенні електронної версії, а потім — на розробленні як друкованого, так і електронного варіанта представлення. Підготовлено до друку методичні рекомендації для авторів і редакторів щодо опрацювання статей до Енциклопедії. Було створено сайт Великої української енциклопедії, але в 2015 р. постало питання щодо необхідності його заміни на енциклопедичний веб-портал. Зараз цей портал перебуває в стадії розроблення. Однак у процесі роботи з'ясувалося, що в Академії є планова тема, за якою готується портальна версія представлення ВУЕ. Тобто наша діяльність відбувалася ніби у паралельних світах — Енциклопедичне видавництво готувало портал саме по собі, а академічні установи — самі по собі. Лише нещодавно ми знайшли одне одного і зараз намагаємося налагодити співпрацю.

Крім того, укладено низку угод з установами, залучено певну кількість авторів до написання статей для Енциклопедії. Майже поло-

вина статей на літеру «А» практично вже готова, і ми можемо передати їх на розгляд експертних груп. Створено Лінгвістичну комісію під керівництвом професора П.Ю. Гриценка, діяльність якої, сподіваємося, сприятиме належному виконанню проекту.

Отже, робота над проектом поступово починає набирати обертів, але останнім часом стали поширюватися чутки про те, що проект зі створення ВУЕ закрито. Не знаю, з яких міркувань це відбувається, може, комусь дуже хочеться, щоб цей проект не було реалізовано. Хочу запевнити, що ми живемо, а краще сказати, — животіємо. І хоча ці два слова мають один корінь, зміст у них зовсім різний. Наше животіння спричинене низкою проблем.

Найболючіша проблема — фінансування. Хочу привернути увагу членів Президії НАН України до колізії, яку ми маємо на сьогодні. Вона полягає у неузгодженості дій НАН України як організації, що здійснює загальне керівництво і науковий супровід, Держкомтелерадіо як головного розпорядника коштів і Енциклопедичного видавництва як основного виконавця. Тобто у трикутнику фінансування — керівництво — підготовка статей єдності поки що не досягнуто. Так, у 2014 р. на підготовку ВУЕ було виділено 4 млн грн, у 2015 р., коли обсяги робіт значно зросли, — лише 2,2 млн грн, а на 2016 р. — ... і тут треба поставити три крапки. Як фінансуватиметься ця програма, не відомо. До нас було доведено цифру в 2,6 млн грн, тобто ситуація не змінилася, а з огляду на зростання тарифів навіть погіршилася.

Інша проблема — кадрова. Згідно зі штатним розписом, установа має 70 ставок. Однак зараз, враховуючи вкрай недостатнє фінансування, штат удвічі менший. Співробітники повинні виконувати подвійний обсяг робіт за мізерну заробітну плату, тому кваліфіковані фахівці просто звільняються. І це проблема не окремої нашої установи. Якщо ми визнаємо, що національна універсальна енциклопедія є візитівкою інтелектуальної нації, то ця проблема набуває державного значення.

І ще один аспект, на якому я хочу наголосити. Перший Указ Президента України щодо ство-

рення ВУЕ визначав строки завершення проекту в 2020 р., Указ від 2015 р. передбачає, що проект розрахований уже до 2026 р. Зараз акцент зроблено на підготовку як електронної версії ВУЕ, враховуючи швидкість інформаційного старіння, так і багатотомного друкованого видання, про що йшлося і на засіданні редколегії, і під час нещодавно проведеного круглого столу «Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій». Основні принципи, на які ми покладаємося при виконанні проекту, це доступність, цілісність та захищеність інформації. Тому потрібно відкоригувати Календарний план заходів з підготовки та видання ВУЕ, затверджений ще у 2013 р., оскільки за цим планом перший том мав би вийти друком ще два роки тому.

Є проблеми, розв'язання яких не належить до компетенції нашої структури. Це і юридична площина питання, і захищеність авторського права.

Зупинюся на проблемі замовлення статей. Ми просимо шановну Президію НАН України допомогти нам у підготовці статей для Енциклопедії через залучення до їх написання найкращих наукових кадрів Академії. Ми намагаємося це робити, але іноді директори академічних інститутів відмовляються від співпраці.

Тому є пропозиція дозволити співробітникам НАН України додавати до планових наукових завдань підготовку статей для ВУЕ. Мені здається, якщо Академія здійснює науковий супровід проекту, то це можна ефективно робити шляхом керування процедурою замовлення і рецензування статей. Отже, є нагальна потреба у чіткому алгоритмі нашої взаємодії.

Також було б важливо прискорити прийняття відповідного розпорядження Кабінету Міністрів України. У січні 2013 р. був підписаний перший Указ Президента, у березні — вийшло розпорядження Кабінету Міністрів. Другий Указ було підписано в січні 2015 р., проте рік завершується, а очікуваного розпорядження Кабміну й досі немає.

На завершення від імені ДНУ «Енциклопедичне видавництво» хочу щиро подякувати Президії НАН України за надану можливість оприлюднити поточні результати діяльності установи та окреслити коло проблем щодо підготовки проекту зі створення Великої української енциклопедії. Принагідно висловлюю надію, що спільними зусиллями ми зможемо подолати всі труднощі і репрезентувати цей проект справжньої державної значущості.

За матеріалами засідання підготувала О.О. МЕЛЕЖИК